

Niezależny ekspert ONZ ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową

Wizyta w Polsce (18-29 listopada 2024 r.)

Oświadczenie na zakończenie misji

---

1. Rada Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych ustanowiła mandat Niezależnego Eksperta ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową na mocy rezolucji 32/2 w 2016 roku i przedłużyła go w latach 2019 i 2022. Mandat ustanowiono w uznaniu faktu, że we wszystkich regionach świata dyskryminacja i przemoc ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową jest powszechna i systemowa, a przy tym nie jest odpowiednio zwalczana. Celem każdej wizyty krajowej jest identyfikacja i ocena dobrych praktyk i luk w ochronie, jak również opracowanie zaleceń dla Państwa odnośnie do właściwego reagowania na wszelkie przypadki przemocy i dyskryminacji oraz trendy dotyczące tych zjawisk.
2. Na zaproszenie Rządu RP w dniach 18-29 listopada 2024 r. odbyłem w Polsce wizytę w celu oceny stanu wdrożenia krajowych i międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Podczas pobytu w Warszawie odbyłem spotkania z przedstawicielami administracji rządowej i organów ds. równości na szczeblu krajowym. Odwiedziłem również Kraków, Lublin, Wrocław i Poznań, gdzie spotkałem się z przedstawicielami samorządów miejskich oraz samorządowych i rządowych jednostek organizacyjnych na szczeblu wojewódzkim, z wyjątkiem Lublina, gdzie przedstawiciele wojewódzkiej samorządowej jednostki organizacyjnej nie znaleźli czasu na spotkanie ze mną. Spotkałem się łącznie ze 130 osobami, w tym 53 przedstawicielami organizacji społeczeństwa obywatelskiego, 45 przedstawicielami administracji centralnej, 30 przedstawicielami administracji centralnej na szczeblu wojewódzkim oraz samorządów województw i miast, jak również z dwoma przedstawicielami krajowej instytucji ochrony praw człowieka. Pragnę podziękować Rządowi RP za zaproszenie oraz doskonałą współpracę podczas przygotowania i przebiegu mojej wizyty. Ponieważ organizacja tego rodzaju oficjalnej misji wymaga znacznego wysiłku, jestem szczególnie wdzięczny Ministerstwu Spraw Zagranicznych za koordynację udziału organów Państwa na szczeblu krajowym, wojewódzkim i miejskim. Wielu urzędników poświęciło mi swój czas, dzieląc się doświadczeniem i wiedzą oraz otwarcie omawiając ze mną istotne kwestie związane z orientacją seksualną i tożsamością płciową.
3. Miałem również ogromny zaszczyt spotkać się z wieloma osobami homoseksualnymi, biseksualnymi, transpłciowymi i innymi osobami nienormatywnymi płciowo (LGBT) oraz przedstawicielami organizacji społeczeństwa obywatelskiego, w tym z obrońcami praw kobiet. Moi rozmówcy szczegółowo omówili najnowszą historię ochrony praw ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, aktualny kontekst oraz perspektywy na przyszłość, chętnie dzieląc się osobistymi doświadczeniami oraz wnikliwymi analizami.

Kilkoro ekspertów udzieliło mi również informacji uzupełniających oraz pozwoliło umieścić bieżącą sytuację osób LGBT w Polsce w kontekście szerszych zmian politycznych i regionalnej geopolityki.

4. Pragnę podziękować moim współpracownikom z Przedstawicielstwa Biura Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców w Polsce za gościnność, praktyczne wsparcie oraz zaangażowanie w sprawy należące do kompetencji Biura, zgodnie z ich odpowiednimi obszarami specjalizacji.
5. Po niniejszym oświadczeniu na zakończenie misji, w czerwcu 2025 r. przedłożę Radzie Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych wyczerpujące sprawozdanie zawierające ustalenia, wnioski i zalecenia dla Rządu RP.
6. Jestem wdzięczny za zaproszenie do Polski w trakcie zmian, kiedy to nowy Rząd wykazuje gotowość podjęcia działań na rzecz usunięcia znacznych luk w ochronie oraz lepszego dostosowania krajowego prawa i polityki do międzynarodowych norm i standardów. Moja wizyta ma miejsce bezpośrednio po okresie, w którym prawa osób LGBT były istotną przyczyną podziałów politycznych. Obecnie prawa te zostały w pewnym stopniu uwzględnione, co postrzegam jako oznakę zmian. Z tego względu moje wstępne ustalenia skupiają się zarówno na symbolice, jak i kwestiach merytorycznych dotyczących doświadczeń osób LGBT w ich dążeniu do wyzwolenia się od przemocy i dyskryminacji.

Kontekst krajowy, regionalny i globalny

7. Zwróciłem się z wnioskiem o zaproszenie do Polski właśnie teraz, w czasie gdy Rząd podjął pierwsze kroki w celu stawienia czoła konsekwencjom przeszłych naruszeń praw człowieka i przedsięwzięcia działań na rzecz zwalczania przemocy i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Otwartość na współpracę na szczeblu krajowym oraz na forach międzynarodowych dobrze wróży postępowi w kwestii praw człowieka w Polsce.
8. W grudniu 2023 r. Ministerstwo Sprawiedliwości publicznie przeprosiło osoby LGBT za ich wcześniejsze oczernianie przez przedstawicieli Państwa oraz media publiczne. W opinii moich rozmówców te przeprosiny były przełomowym sygnałem zerwania z niedawną przeszłością i początkiem nowej ery wyraźnego odejścia od mowy nienawiści w debacie publicznej, poprawy dostępu do organów administracji państwowej dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a także nadziei na nieodzowną reformę prawa. Ostatnie badania wskazują również na wyraźną zmianę nastawienia opinii publicznej do szeregu kwestii społecznych, w tym praw człowieka w odniesieniu do osób LGBT.
9. Pomimo tych przełomowych zmian polegających na porzuceniu przez władze państwowe wrogiej retoryki skierowanej przeciwko osobom LGBT, według corocznego raportu opartego o mierzalne kryteria sporządzonego przez organizację ILGA-Europe, Polska nadal pozostaje w tyle pod względem ochrony prawnej, zajmując ostatnie miejsce wśród

krajów Unii Europejskiej i dopiero 41 miejsce na 45 krajów w całej Europie. Urzędnicy na szczeblu centralnym i lokalnym powoływali się na te dane statystyczne podczas naszych spotkań, co podkreśla ich niepokojący charakter w ocenie przedstawicieli administracji rządowej oraz różnorodnych społeczności, na rzecz których pracują. Obecnie Kodeks pracy i Ustawa o równym traktowaniu zabraniają dyskryminacji w miejscu pracy. W ostatnich miesiącach podjęto starania na rzecz usunięcia luk legislacyjnych poprzez dołączenie „orientacji seksualnej” do listy dodatkowych przesłanek w artykułach Kodeksu karnego dotyczących przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści, a także poprzez opracowanie projektu ustawy o związkach partnerskich. Mimo to liczni przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego wyrazili rozczarowanie i frustrację z powodu powolnego tempa reform.

10. Jak zauważył jeden z naszych rozmówców, sprzeciw wzmaga opór, a siła i znaczenie ruchu LGBT wzrosły w latach 2015-2023, kiedy to zarówno przedstawiciele administracji państwowej jak i inni uczestnicy debaty publicznej (w tym media publiczne) regularnie szkalowali osoby LGBT. Podczas mojej wizyty przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego wielokrotnie wspominali, że powszechność „stref wolnych od ideologii LGBT” oraz wypowiedź Prezydenta z kampanii prezydenckiej w roku 2020, w której określił osoby LGBT mianem „ideologii”, były charakterystyczne dla tego okresu. W tym czasie około 100 samorządów lokalnych przyjęło uchwały ustanawiające „strefy wolne od ideologii LGBT”, które nie miały znaczenia prawnego, ale mimo to niedwuznacznie pokazywały osobom LGBT, że nie są mile widziane w swoim rodzinnym mieście lub społeczeństwie. Jak ujął to mój rozmówca w Krakowie, uchwały te stanowiły zasadniczo „formalne wezwanie do nieformalnej dyskryminacji”. Ta symbolika, dodatkowo wzmocniona „Kartami Praw Rodziny”, odbiła się echem w całym kraju. Niektóre z tych kart narzucały dyskryminujące ograniczenia o poważnych konsekwencjach, w tym ograniczenie dostępu do finansowania przyznawanego przez samorzady lokalne grupom LGBT lub funduszy na ochronę praw człowieka członków społeczności LGBT. W wyniku działań Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, pod naporem kreatywnego aktywizmu oraz pod groźbą ograniczenia finansowania z Unii Europejskiej, „strefy wolne od ideologii LGBT” przeszły do historii. Mimo to pewne skutki jawnej dyskryminacji w wymiarze symbolicznym i praktycznym utrzymują się do dzisiaj, m.in. w postaci problemów ze zdrowiem psychicznym wśród osób dotkniętych taką dyskryminacją.
11. Istnienie „stref wolnych od ideologii LGBT” i wypowiedź prezydenta RP łączą dwa charakterystyczne zjawiska, tj. demonizowanie osób LGBT przez przedstawicieli administracji państwowej na wysokim szczeblu oraz podważanie praw człowieka i norm demokratycznych, czemu przewodziła Zjednoczona Prawica zdominowana przez Prawo i Sprawiedliwość. W Polsce, kraju postkomunistycznym, słowo „ideologia” ma szczególnie negatywny wydźwięk, dodatkowo potęgowany w debacie publicznej m.in. przez osoby na wysokich stanowiskach państwowych, które porównywały „ideologię LGBT” do komunizmu i nazizmu. W tym okresie niektóre miasta były ostatnim sztańcem obrony przed jawną i finansowaną przez Państwo wrogością wobec osób LGBT na poziomie krajowym i wojewódzkim.

12. Budującym jest to, że moi rozmówcy, opisując ten okres, używali czasu przeszłego, sytuując się w niepewnej, lecz pełnej nadziei terażniejszości, kiedy to Rząd może podjąć istotne kroki w celu zagwarantowania przyszłości opartej w większym zakresie na równości. Mimo to lata stosowania wrogiej retoryki i praktyk dyskryminacyjnych odcisnęły swoje piętno i przypominają o pilnej potrzebie zapewnienia ochrony prawnej przed dyskryminacją i przemocą, aby zapobiegać ponownemu wystąpieniu tych zjawisk w przyszłości.
13. Obecna chwila stanowi szansę ukształtowaną przez uwarunkowania polityczne. Kraj stoi w obliczu nadrzędnych zagrożeń dla swojego bezpieczeństwa w następstwie pełnoskalowej inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Polska gości licznych uchodźców z Ukrainy i Białorusi, w tym wiele osób LGBT. Rządząca koalicja składająca się z Koalicji Obywatelskiej, Trzeciej Drogi i Nowej Lewicy reprezentuje szerokie spektrum poglądów na szereg kwestii społecznych, w tym na orientację seksualną i tożsamość płciową. Rząd RP powinien dążyć do zagwarantowania przestrzegania przez Polskę zobowiązań z zakresu praw człowieka i zajęcia przez Polskę należnego jej miejsca wśród narodów Unii Europejskiej szanujących prawa człowieka.

Bezpieczeństwo

14. Opierając się wyłącznie na oficjalnych danych statystycznych można by dojść do wniosku, że przestępstwa z nienawiści motywowane orientacją seksualną i tożsamością płciową są w Polsce rzadkim zjawiskiem. Na przykład Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji odnotowało w roku 2022 jedynie 11 takich przestępstw, podczas gdy w tym samym roku organizacje społeczeństwa obywatelskiego zgłosiły 47 przypadków do Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR). Dwa przypadki zgłoszono w roku 2023. Zgodnie z informacjami przekazanymi na piśmie przed moją wizytą w Polsce, niskie oficjalne wskaźniki nie odpowiadają rzeczywistym doświadczeniom osób LGBT udokumentowanym badaniami publikowanymi przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego, instytucje praw człowieka oraz ośrodki akademickie. Według badania ankietowego Agencji Praw Podstawowych UE przeprowadzonego w roku 2019, około 15% respondentów doświadczyło przemocy fizycznej lub seksualnej w okresie pięciu lat poprzedzających badanie, co stanowiło najwyższy odsetek wśród wszystkich krajów EU objętych badaniem.
15. Według przedstawiciela policji, brak danych można wytłumaczyć nieuwzględnieniem „orientacji seksualnej” jako oddzielnej przesłanki do dyskryminacji w odpowiednim paragrafie Kodeksu karnego. W badaniu z roku 2017 przeprowadzonym przez Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdzono, że niewielka liczba zgłoszeń wynikała z obawy przed dalszą dyskryminacją i braku zaufania do służb mundurowych. Kolejnym czynnikiem jest uciążliwa i kosztowna droga dochodzenia roszczeń, ponieważ, przy braku wyraźnej ochrony w prawodawstwie dotyczącym przestępstw z nienawiści, osoby LGBT zwykle są zmuszone do wytaczania powództwa cywilnego i ponoszenia związanych z tym kosztów.

16. W trakcie mojej wizyty, 26 listopada Rada Ministrów przyjęła projekt nowelizacji Kodeksu karnego. Nowelizacja poszerzy zakres prawnej ochrony przed przestępstwami motywowanym nienawiścią dodając przesłanki niepełnosprawności, wieku, płci i orientacji seksualnej. Przesłanka „tożsamości płciowej” została usunięta z nowelizacji, jednakże, według Ministerstwa Sprawiedliwości, projekt nowelizacji zapewni szeroki zakres ochrony dzięki zapisowi „w związku z” płcią, co będzie wymagało interpretowania tożsamości płciowej w kontekście „płci”.
17. Biorąc pod uwagę niedawne przypadki stosowania retoryki skierowanej przeciwko osobom LGBT, w projekcie ustawy przewidziano dodatkowe zapisy poświęcone mowie nienawiści, przy uwzględnieniu ochrony wolności słowa. Przedstawiciele władz stwierdzili, że ich urzędy w swoich działaniach koncentrują się na zapobieganiu przypadkom mowy nienawiści, m.in. poprzez partycypację społeczną oraz kampanie podnoszenia świadomości dofinansowywane i wspierane na szczeblu lokalnym.

Rodzina

18. Związki osób tej samej płci nie są prawnie uznawane w Polsce. Małżeństwa i związki partnerskie zawarte za granicą nie są uznawane ani rejestrowane. Dwa wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) dodatkowo podnoszą rangę projektu ustawy o związkach partnerskich sporządzonego przez Ministrę Równości i skierowanego do konsultacji publicznych. W swoim wyroku z roku 2023 (*Przybyszewska i inni przeciwko Polsce*) ETPC uznał Polskę za winną naruszenia Artykułu 8 Europejskiej konwencji praw człowieka gwarantującej prawo do poszanowania prywatności i życia rodzinnego, a w wyroku z roku 2024 (*Formela i inni przeciwko Polsce*) podkreślił, że Polska jest zobowiązana do zapewnienia instytucjonalnych ram uznawania związków osób tej samej płci na drodze zmian prawnych.
19. Według Departamentu ds. Równego Traktowania Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, rządowy projekt ustawy o związkach partnerskich wiąże się z szeregiem skomplikowanych zmian wymagających dostosowania około 243 powiązanych aktów prawnych. Projekt ustawy ma na celu uregulowanie kwestii prawnych, w tym dziedziczenia, opodatkowania, prawa do utrzymywania kontaktów z dzieckiem i dostępu do informacji o stanie zdrowia partnera. Nie przewiduje jednak możliwości wspólnego przysposobienia dziecka przez rodziców tej samej płci, w ograniczonym tylko zakresie uznaje wspólne obowiązki rodzicielskie i nie zapewnia ochrony rodzicowi niebiologicznemu w związku jedнопłciowym, w którym tylko jeden z partnerów jest rodzicem biologicznym.
20. Dzieci urodzone za granicą w związkach osób tej samej płci napotykają znaczne trudności w uzyskaniu podstawowych dokumentów, takich jak dowody tożsamości czy paszporty. Nawet jeśli dokumenty zostaną wydane na podstawie zagranicznego aktu urodzenia - ponieważ dzieci w tej sytuacji nie mogą uzyskać polskiego aktu urodzenia – zawierają nazwisko tylko jednego rodzica, podczas gdy macierzyństwo lub ojcostwo drugiego rodzica nie jest w żaden sposób uznane ani potwierdzone.

Uzgodnienie płci metrykalnej

21. Ustawę regulującą w zamyśle uzgodnienie płci metrykalnej przyjęto w 2015 roku, zawetował ją jednakże Prezydent RP. Obecnie uzgodnienie płci metrykalnej wymaga od osoby transpłciowej wytoczenia powództwa przeciwko rodzicom na podstawie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego. Wiele sądów żąda w tym celu, oprócz zaświadczeń lekarskich wystawionych przez prywatne placówki opieki zdrowotnej, przedstawienia opinii medycznej biegłego sądowego. Taka sytuacja prowadzi do fragmentarycznego podejścia, w którym osoby transpłciowe starają się kierować swoje sprawy do przychylniejszych sądów, których sędziowie wykazują się lepszą znajomością tematu i większym zrozumieniem.
22. Rozmawiałem z osobami transpłciowymi oraz matkami osób transpłciowych mającymi osobiste doświadczenia z przewlekłymi, kosztownymi postępowaniami administracyjnymi uwłaczającymi godności ludzkiej, a także z prawnikiem obsługującym kilku transpłciowych klientów ubiegających się o uzgodnienie płci metrykalnej. Konieczność pozywania rodziców wspierających dziecko jest upokarzająca. W przypadku, gdy rodzice sprzeciwiają się zmianie, procedura komplikuje się niezmiernie z prawnego punktu widzenia i dodatkowo staje się trudna emocjonalnie. Jedną z najbardziej niepokojących historii, jakie usłyszałem, dotyczyła transpłciowej kobiety, która skarżyła się: „Byłam zmuszona pozwać własnego ojca, a przy tym, ponieważ moja mama nie żyła, zamiast pozwolić mi na pozwanie wyłącznie ojca, sąd wyznaczył kuratora reprezentującego zmarłą mamę.” Według prawnika, droga do uzgodnienia płci metrykalnej trwa w najlepszym razie trzy tygodnie, natomiast w najgorszym przypadku, jeśli rodzice wyrażają sprzeciw, może ciągnąć się przez 5 lat. Aby skrócić postępowania, Minister Sprawiedliwości podjął kroki na rzecz priorytetowego i pilnego rozpatrywania pozostających w referatach spraw dotyczących uzgodnienia płci metrykalnej. Rzecznik Praw Obywatelskich wydał natomiast wytyczne dla sędziów zalecające traktowanie relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem podczas rozpraw sądowych z większą wrażliwością. Działania te, choć znaczące, są rozwiązaniami tymczasowo tylko eliminującymi poważne luki prawne. Luki te wymagają wprowadzenia szerszej zakrojonych reform, aby zapewnić skuteczność i dostępność postępowań chroniących prywatność stron, bez konieczności ponoszenia nadmiernych kosztów.

Zdrowie

23. Jak podają przedstawiciele rządu, instytucji pomocy społecznej, społeczeństwa obywatelskiego oraz sami członkowie społeczności LGBT, problemy ze zdrowiem psychicznym, z którymi borykają się osoby LGBT, wynikają z długotrwałego narażenia na dyskryminację, akty przemocy, groźby użycia przemocy oraz publiczny ostracyzm i stygmatyzację. obrońcy praw człowieka stwierdzają, iż chociaż skończyła się wroga narracja polityczna skierowana przeciwko osobom LGBT określana jako „kampania nienawiści”, jej konsekwencje dla zdrowia psychicznego wciąż dają o sobie znać. Nastąpiło pewne zróżnicowanie poziomu przemocy i dyskryminacji doświadczanej w

różnych częściach kraju, przy czym dawne „strefy wolne od ideologii LGBT” dotknięte są tymi zjawiskami w największym stopniu.

24. Instytucje pomocy społecznej i organizacje społeczeństwa obywatelskiego zapewniające doraźną pomoc osobom LGBT wskazują na powszechność problemów ze zdrowiem psychicznym oraz prób samobójczych. Dzieci nagminnie doświadczają ostracyzmu i prześladowania w domu i w szkole, co czyni je szczególnie podatnymi na zagrożenia. Przedstawiciele urzędów miast uznają specjalistyczne wsparcie psychologiczne dla młodzieży LGBT za niewystarczające.
25. Dyskryminację w placówkach służby zdrowia powiązać można z innymi lukami w systemie ochrony. Pozbawieni szans na uznanie ich związków w świetle prawa, partnerzy egzystują niekiedy w próżni prawnej. Pewna lekarka i psycholog z Krakowa podała poruszający przykład:

“W jednym ze szpitali spotkałam się niedawno z przypadkiem partnera umierającego pacjenta, któremu odmówiono możliwości pożegnania się z chorym, do czego nie doszłoby moim zdaniem, gdyby nie był to związek jednopłciowy.”
26. Ministerstwo Zdrowia dostrzega poważne przeszkody dla osób transpłciowych, ponieważ procedura korekty płci i potrzebne do niej leki nie zawsze finansowane są ze środków publicznych. Wśród barier wskazanych przez Ministerstwo Zdrowia wymienić można kwestię ciągłości opieki po prawnym uznaniu tranzycji płciowej oraz dostęp do danych medycznych. Ministerstwo Zdrowia poinformowało mnie, że po zidentyfikowaniu powyższych problemów analizuje ich możliwe rozwiązania.
27. Biuro Rzecznika Praw Pacjenta wskazuje na niewielką liczbę skarg w związku z dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, dodając przy tym, iż prawdopodobnie wiele przypadków nie jest zgłaszanych.

Mieszkania

28. Dyskryminacja w domu, szkole i miejscu pracy przyczynia się do niestabilności ekonomicznej części osób LGBT. Dotyczy to w szczególności osób transpłciowych oraz młodzieży LGBT.
29. Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego podkreślili trudną sytuację nastolatków wyrzuconych z domów rodzinnych z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Osoby takie nie mają możliwości najmu mieszkania prywatnego czy też ubiegania się o przydział mieszkania komunalnego, nie są bowiem w stanie wykazać się historią najmu, co często skutkuje bezdomnością lub pomieszkiwaniem np. u przyjaciół.
30. Krakowski radny stwierdził, że zagrożenie przemocą w rodzinie wobec osób LGBT skazuje je na bezdomność i zmusza do poszukiwania bezpiecznego miejsca schronienia. W Warszawie organizacja oferująca tymczasowe schronienie dla osób LGBT podała, że w

obliczu rosnących kosztów dyskryminacja w miejscach pracy przekłada się na trudności w opłacaniu czynszu. Dowiedziałem się, że lokatorzy transpłciowi są najbardziej marginalizowani i najczęściej wykluczani z rynku wynajmu mieszkań. Ponieważ w związku z wykluczeniem społecznym cierpi na tym ich zdrowie psychiczne, mają oni nierzadko trudności ze spełnieniem wymogów biurokratycznych i uzyskaniem dostępu do mieszkań.

31. Starsze pary tej samej płci borykają się ze szczególnymi wyzwaniem w zakresie np. przepisywania na siebie umów najmu w przypadku śmierci partnera. Ze względu na brak prawnego uznania związku, pozostali przy życiu partner chcący skorzystać z ochrony praw lokatora, jaka dostępna jest dla małżonków heteroseksualnych, zmuszony jest dowieść przed sądem, że on i osoba zmarła byli parą.

Szkolnictwo

32. Według przedstawicieli rządu i urzędników miejskich, a także instytucji świadczących pomoc społeczną, przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego oraz rodziców młodzieży LGBT, dyskryminacja w szkołach, a także przemoc rówieśnicza, cyberprzemoc i inne formy przemocy są powszechne i pilnie wymagają skutecznych rozwiązań, co z kolej wymaga odpowiedniego dofinansowania. Ministerstwo Edukacji Narodowej przewiduje, że przy zapewnieniu odpowiednich środków finansowych i zasobów, program ochrony zdrowia psychicznego z elementami wsparcia rówieśniczego, którego uruchomienie planowane jest na 2025 rok i który realizowany ma być we współpracy z psychologami oraz pedagogami, przyczyni się do poprawy środowiska szkolnego.
33. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego wyraziły zaniepokojenie w związku z brakiem edukacji antydyskryminacyjnej i seksualnej w polskich szkołach. Pozytywnie odbieram natomiast przedstawione mi zamiary Ministerstwa Edukacji Narodowej wprowadzenia edukacji zdrowotnej do szkół już we wrześniu 2025 r. Podstawa programowa tego przedmiotu pozwoli holistycznie podejść do relacji międzyludzkich i rozwiązywania problemów, by docelowo ograniczać stygmatyzację i zwiększać tolerancję.
34. Prawo oświatowe pozwala również szkołom nawiązywać współpracę z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, które są odpowiednio przygotowane do udzielania specjalistycznego wsparcia. Partnerstwa takie są, jak usłyszałem, bardzo skuteczne. Przedstawicielka Urzędu Miasta podkreśliła ich wartość stwierdzając:

“Osobiście staram się kontaktować organizacje pozarządowe broniące praw człowieka z dyrektorami szkół i nauczycielami. [...] Ważne jest, by zasygnalizować, że tematem tym zajmują się nie tylko organizacje pozarządowe, ale że my też to robimy. Ponieważ przemoc jest powszechna, ma to ścisły związek z poziomem zdrowia psychicznego.”
35. Inny wysokiego szczebla przedstawiciel w Urzędzie Miasta wskazał, że dzieci LGBT w szkołach borykają się z poważnymi wyzwaniami:

“Szczególnie w następstwie minionych ośmiu lat, które były w Polsce okresem niezwykle trudnym, odnotowuję wzrost przemocy. Rośnie między innymi przemoc rówieśnicza w szkołach. Wśród nastoletniej młodzieży częstsze stały się próby samobójcze i faktycznie popełnione samobójstwa. [...] Wynika to z różnych czynników społecznych, w tym odrzucenia osób postrzeganych jako ‘inne’.”

36. W Lublinie pedagog i matka ucznia transpłciowego stwierdziły, że z powodu braku odpowiednich szkoleń nauczyciele i dyrekcje szkół nie są przygotowane do zapewniania odpowiedniej inkluzywności i należytej ochrony uczniów LGBT w szkołach. Pedagog stwierdziła, że „w szkołach, w których pojawia się homofobia i transfobia, nauczycielom brak przeszkolenia w reagowaniu na dyskryminację.” Matka ucznia transpłciowego nadmieniła, że „niestety wielu osobom w szkołach brakuje wiedzy na temat praw osób LGBT. Nawet jeśli dziecko uczęszcza do szkoły i ma wspierających je rodziców, dyrekcja czy też nauczyciele nie są skłonni go słuchać.”

Miejsca pracy

37. Kodeks pracy oraz Ustawa o przeciwdziałaniu dyskryminacji chronią pracowników przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową w miejscu pracy. W 2020 roku, w sprawie dotyczącej orientacji seksualnej oraz w drugiej sprawie dotyczącej tożsamości płciowej, sąd orzekł na korzyść powodów. Jeden z pracowników, który skarżył się na dyskryminację w miejscu pracy i uzyskał zadośćuczynienie, stwierdził, że „system działa, ale daleko mu do doskonałości.”
38. Zgodnie z danymi Państwowej Inspekcji Pracy z ostatnich lat, z łącznej liczby napływających corocznie 600-800 skarg, tylko 3-6 dotyczyło dyskryminacji w miejscu pracy ze względu na orientację seksualną. Niemniej jednak, jak wskazują badania, ok. 25% pracowników LGBT czuło przymus ukrywania swojej tożsamości w miejscu pracy z obawy przed dyskryminacją.
39. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej potwierdziło, że pracodawcy muszą informować pracowników o przepisach prawa pracy, w tym o postanowieniach zakazujących dyskryminacji. Jednakże, jak usłyszałem, Rząd RP nie podjął żadnych dodatkowych działań w celu upowszechnienia wiedzy, iż orientacja seksualna stanowi zakazaną przesłankę dyskryminacji, co pozwoliłoby przeciwdziałać niezgłaszaniu dyskryminacji w miejscu pracy.
40. W odpowiedzi na te obawy Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przekazało dodatkowe informacje mające na celu rozpowszechnianie wiedzy na temat dyskryminacji w miejscu pracy. Kodeks pracy zobowiązuje pracodawców do zapobiegania dyskryminacji w miejscu pracy ze względu m.in. na orientację seksualną. Dopełnianie tego obowiązku powinno obejmować powstrzymywanie się od działań dyskryminacyjnych, podejmowanie środków zapobiegawczych oraz szybkie i właściwe reagowanie na uzasadnione sygnały od pracowników wskazujące na możliwość wystąpienia dyskryminacji. Chociaż przepisy

sformułowano ogólnie, umożliwiając one pracodawcom dostosowanie działań zapobiegawczych do specyfiki danego zakładu pracy, np. poprzez systematyczne szkolenia dla pracowników czy stworzenie szybkiego i bezpiecznego sposobu informowania pracodawcy o nieprawidłowościach zaobserwowanych lub bezpośrednio doświadczanych przez pracowników.

Luki w danych

41. Jak wskazano powyżej, zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 26 listopada projekt nowelizacji Kodeksu karnego proponuje rozszerzenie listy przesłanek dyskryminacyjnych o niepełnosprawność, wiek, płeć oraz orientację seksualną. Taka zmiana miałaby na celu zmniejszenie istniejącej luki w ochronie, a tym samym najprawdopodobniej poprawiłaby dość ograniczony obecnie system zbierania oficjalnych danych o przestępstwach z nienawiści na tle orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. W uzupełnieniu zmian w Kodeksie karnym, kampanie podnoszące świadomość społeczną oraz szkolenia dla funkcjonariuszy organów ścigania ułatwiłyby zbieranie dokładniejszych danych poprzez uwrażliwienie na przestępstwa motywowane uprzedzeniami ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, zachęcając tym samym ofiary do ich zgłaszania i zapewniając profesjonalną reakcję ze strony organów ścigania.
42. Analogicznie, chociaż prawo gwarantuje ochronę przed dyskryminacją w miejscu pracy, widoczne są różnice pomiędzy danymi o przypadkach dyskryminacji w miejscu pracy podawanymi przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego, a oficjalnymi danymi, które sugerują, że ani w miejscach pracy, ani w procesach rekrutacyjnych nie występuje praktycznie żadna dyskryminacja.

Podsumowanie

43. Polska stoi obecnie na rozdrożu w odniesieniu do ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Prawa osób LGBT stały się symbolem minionej epoki, w której osoby te, postrzegane jako „inne” uznawano za niepożądane, a nawet niebezpieczne. Miało to trwałe konsekwencje, a przywrócenie poczucia bezpieczeństwa i zaufania będzie wymagać czasu. Choć symboliczne gesty, w tym publiczne przeprosiny ze strony Rządu RP, mają ogromne znaczenie, nie są one wystarczające. Wiele osób, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i przedstawicieli rządu wyraziło frustrację z powodu powolnego tempa zmian legislacyjnych. Podjęte dotychczas znaczące kroki wskazują na gotowość do realizacji działań na rzecz bardziej sprawiedliwej przyszłości oraz zapewnienia trwałej ochrony niezależnej od bieżącej sytuacji politycznej. Przyjęcie przez Radę Ministrów projektu nowelizacji rozszerzającej istniejący zakres przepisów dotyczących przestępstw z nienawiści w Kodeksie karnym jest znaczącym krokiem naprzód. Ministra ds. równości nadzoruje obecnie finalizację projektu ustawy o związkach partnerskich oraz inne inicjatywy legislacyjne mające na celu uszczelnienie ochrony.

44. Przedstawicielka urzędu w Województwie Dolnośląskim powiedziała: „Marsz Równości bardzo nam się rozrósł – biorą w nim teraz udział tysiące radosnych młodych ludzi. Zmiany społeczne są namacalne. Politycy za nimi nie nadążają.”
45. Tymi słowy wyraziła ona poczucie optymizmu połączone z frustracją i oczekiwaniem na zmiany. To właśnie odczucie jest dominującym wrażeniem, jakie wynoszę z mojej wizyty.

Warszawa, 29 listopada 2024 r.